

Vlasta Čechová: Význam pohádky o Červené karkulce pro děti školního věku. Diplomová práce.
- posudek vedoucího

Diplomová práce spočívá v analýze 80 pohádek věnovaných Červené karkulce, které sepsaly děti školního věku. Texty pocházejí ze sbírky, která vznikla oslovením celkem 356 žáků 1. - 9. ročníku ZŠ. Žáci měli napsat jakoukoliv pohádku, i smyšlenou, jen mělo jít o pohádku a text měl být čitelný. Sbírkou textů v rámci své diplomové práce shromáždila L. Jirková (*Výzkum vesnické a městské žákovské kultury prostřednictvím pohádkových textů. Diplomová práce. Praha, UK PedF 2001*). **Úkolem V. Čechové bylo prohloubit vhléd do významu pohádky o Červené karkulce pro děti školního věku** poté, co z práce L. Jirkové vyplynulo, že míra fascinace touto pohádkou mezi dětmi (ale vlastně i v odborné literatuře) je významný fenomén.

L. Jirková ve své sbírce vyčlenila 78 textů věnovaných Červené karkulce - a to v rámci všech tří nejobecnějších kategorií, na něž roztřídila svou sbírku textů (neposuditelný text, nepohádka, pohádka). (C. d. s. 130.) V rámci celého souboru textů se tedy jednalo o 22%. V rámci textů kategorie "pohádka" bylo Červené karkulce věnováno 50 textů z 231; tedy téměř 23% a jednalo se tak o nejfrekventovanější z 11 nejméně obecných kategorií (v sestupném pořadí dle frekvence: O Červené karkulce; O zničení škůdce; O získání (kouzelného) předmětu či služby; O vysvobození ze zajetí (zakletí); O vlastnostech; O cestě do světa za účelem hledání ženy (muže); O překonání nedostatku; O plnění úkolů; Kumulativní; O volbě budoucího nástupce; O útěku s nepoznaným princem). (C. d. s. 72.)

Jirková však nakonec pracovala především s kategorizací střední úrovně obecnosti: Nepohádky; Klasické pohádky; Přepracované klasické pohádky; Originální pohádky. Zjistila pak, že její městské děti produkovaly více nepohádek (35% : 16%) a více pohádek originálních (52% : 30%); tedy méně klasických (8% : 45%) a spíše méně přepracovaných klasických (5% : 9%). A tuto skutečnost interpretovala jako projev spíše "divergentního a produktivního" myšlení městských dětí a spíše "konvergentního a reproduktivního" myšlení dětí vesnických. (C. d. s. 146-153.)

Texty věnované Červené karkulce v celku volily městské děti méně často než vesnické (12% : 30%). A pak je navíc častěji než vesnické děti ztvárnily jako neposuditelný text (33% : 17%), nebo jako nepohádku (11% : 7%). Jednak je méně často než vesnické děti ztvárnily jako pohádku klasickou (50% : 67%); tedy častěji jako přepracovanou klasickou (30% : 26%) nebo jako pohádku originální (20% : 7%). Fenomén Červené karkulky tedy Jirková interpretovala v souladu se svými celkovými závěry o divergentním vs. konvergentním myšlení městských vs. vesnických dětí. (C. d. s. 130-145.) Spíše konvergentnímu a reproduktivnímu myšlení vesnických dětí odpovídá především to, že text častěji ztvárňují jako pohádku, a pak jako klasickou. A dále to, že Červenou karkulku volí častěji, než děti městské. Poslední zmíněnou skutečnost tak chápe proto, že celkovou výjimečnou frekvenci volby pohádky o Červené karkulce jako více či méně věrně ztvárněné předlohy interpretovala s odkazem na psycholinguvistickou teorii jako výraz toho, že pohádka o Červené karkulce je pro děti "prototypem pohádky" (c. d. s. 133-134). A dále proto, že dle B. Bettelheima je vlastně nakonec mravním poučením o správném řešení konfliktu mezi "principem slasti a principem reality". S tímto pojetím významu pohádky o Červené karkulce je pak dle Jirkové v souladu i její nález toho, že k nejvyšší frekvenci "pohádkových" textů věnovaných Červené karkulce došlo v 6. ročníku a všechny byly z pera vesnických dětí (příčemž žádná originální) - pro městské děti adaptace na nová, dospělejší mravní pravidla tedy neasociuje Červenou karkulku jako prototyp pohádky nabádající ke konformismu s příkazy dospělých, s principem reality (c. d. s. 139).

To, co práce Jirkové zůstala dlužna vhledu do významu pohádky o Červené karkulce pro děti školního věku, se odvíjí od **problematiky chápání variability ve ztvárnění pohádky o Červené karkulce**. Pomineme-li diskutabilní členění textů na "neposuditelný text vs. nepohádka vs. pohádka", bylo kritériem pro členění "pohádek" na "klasické pohádky vs. přepracované klasické pohádky vs. originální pohádky" jen více méně intuitivní a povrchní posuzování toho, nakolik texty dětí *odpovídaly verzi knižně publikované, prověřené časem* (c. d. s. 78). Přitom zmíněný B. Bettelheim (*Za tajemstvím pohádek. Proč a jak je číst v dnešní době*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2000) přesvědčivě vysvětluje právě na případu Červené karkulky to, jak odlišnému ztvárnění vyprávění o řešení konfliktu mezi "principem slasti a principem reality" odpovídá odlišný kognitivní a afektivní význam tohoto vyprávění pro dětského adresáta. A to ať už jde o rozdíl mezi ztvárněním příběhu Červené karkulky jako pouhého heterogenního varování dítěte před tím, co se stane, když sejde z úzké cesty ctnosti (verze Perraultova či obdobný příběh *Mašinky Houkalky* od G. Cramptonové), a jeho ztvárněním jako "skutečné pohádky" umožňující autonomní inspiraci dítěte (celým příběhem či jeho

částmi) při jeho fantazírování v souladu s aktuálními potřebami jeho osobního růstu. Nebo jde-li o rozdíl mezi řešením konfliktu "principu slasti a principu reality" v případě pohádky o Červené karkulce (o přáních oidipických) a v případě pohádky o Jeníčkovi a Mařence (o přáních orálních) - být v tom i v onom případě jsou děti vyslány do světa, v tom i v onom případě je ve hře "pohlčení" škůdcem a v tom i v onom případě si o pohlčení samy koledují, když dočasně podléhají principu slasti.

To podstatné, co musela V. Čechová vyřešit k tomu, aby mohla prohloubit vhléd do významu pohádky o Červené karkulce pro děti školního věku na daném empirickém materiálu, tedy bylo **nalezení klíče k analýze a kategorizaci variability ve ztvárnění pohádky o Červené karkulce v textech z dané sbírky**. Tento klíč diplomandka našla za prvé v pojetí dětské volby Červené karkulky jako výrazu toho, že se *řešením oidipického komplexu zabývají natolik intenzívně, že je pro ně přitažlivé na jeho vytešňování reagovat mravní poučkou Červené karkulky* (viz posuzovaná diplomová práce s. 84). Za druhé a především jej pak našla v **chápání variability ve ztvárnění pohádky o Červené karkulce jako výrazu míry nezralosti autorů vůči nárokům likvidace oidipického komplexu**.

Co se týče prvního z výše zmíněných klíčových objevů diplomandky, jde o to, že celkový trend podílu žáků volících při plnění zadaného úkolu Červenou karkulku v jednotlivých ročnících je klesající (z 20% v 1. ročníku na 7% v 9. ročníku), avšak se dvěma vzestupy - a to ve 2. ročníku (z 20% v 1. ročníku na 37% ve 2. ročníku) a v 6. ročníku (z 24% v 5. ročníku na 33% v 6. ročníku). (C. d. s. 79-80.) Volba Červené karkulky tedy rozhodně není výrazem rostoucí kognitivní citlivosti pro "prototypičnost" Červené karkulky vůči pojmu "pohádka" v naší kultuře. Není však ani výrazem rostoucí afektivní citlivosti vůči sexualitě - tomu rovněž odporuje celkově klesající tendence. A i kdyby se předpokládalo, že je výrazem implicitní, kulturně přijatelné, sublimované formy vyjádření zájmu o sexualitu, od které se mohou děti odklánět s tím, jak se s postupujícím věkem přikláníjí k explicitním formám - byl by záhadný vzestup v 6. ročníku. Řešení diplomandka našla ve Freudově teorii *dvoudobého náběhu lidského sexuálního života s mezipauzou mezi pátým rokem a pubertou* - v období latence se ustavují reaktivní výtvoři - mravnost, stud a hnus; puberta oživuje citové vazby oidipického komplexu a zápas mezi podněty raného údobí a období latence (c. d. s. 82). Volba Červené karkulky jako volba mravní poučky o řešení oidipického konfliktu pubertální dívky, tj. jako volba reaktivního výtvoři, pak pro diplomandku vyjadřuje výraz potenciální nedořešenosti oidipického komplexu, jen s tím, že ve 2. ročníku odpovídá nárůst obecnému obratu k mravnosti a v 6. ročníku odpovídá nárůst obecnému obratu k explicitní sexualitě (c. d. s. 83-84).

Co se týče druhého z výše zmíněných klíčových objevů diplomandky, jde o to, že diplomandka ve výše zmíněné Bettelheimově strukturalistické komparativní analýze pohádkových textů našla inspiraci k tomu, že texty žáků nemusí být porovnávány s *verzemi knižně publikovanými, prověřenými časem* jako s více či méně věrně reprodukovanou literární předlohou (jako to dělala L. Jirková). Dětské texty mohou být porovnávány s pohádkou o Červené karkulce od bratří Grimmů jako s "nejucelenější pohádkovou podobou mravní poučky o řešení oidipického konfliktu" - která se dětem potenciálně nabízí, i když se s verzí bratří Grimmů třeba dosud neseznámili. Vyčleněných 80 textů pak diplomandka kategorizuje podle toho, v jaké míře se ve svých textech vyvíjejí vnitřně strukturovanému motivu "pohlčení". Jde o úplné vynechání možnosti pohlčení vlkem (1. skupina - 4% textů); Karkulka se s vlkem setká, ale pohlčena není ani ona, ani babička (2. skupina - 9% textů); vlk sežere babičku, ale nikoli Karkulku (3. skupina - 12% textů); vlk sežere babičku i Karkulku a ty zůstanou pohlčeny (4. skupina - 9% textů); vlk sežere babičku i Karkulku a nakonec jsou vysvobozeny (5. skupina - 66% textů). První čtyři vyčleněné skupiny textů jsou pak pro diplomandku výrazem toho, že varianty ve ztvárnění pohádky o Červené karkulce byly pro děti příležitostí k vyjádření toho, co z řešení oidipického komplexu v nich dosud vyvolává nezvládatelnou úzkost - inverzní podobou, tím nezobrazovaným. Přičemž pořadí skupin odpovídá vývojové gradaci osobního růstu dítěte. Jinými slovy, varianty ve ztvárnění pohádky o Červené karkulce byly výrazem míry nezralosti autorů vůči nárokům řešení oidipického komplexu - jeho *likvidaci* (k pojmu "likvidace oidipického komplexu" viz c. d. s. 83). A dle rozložení daných skupin v jednotlivých postupných ročnících se jeví diplomandčina teorie plausibilní (c. d. s. 85).

V souhrnu tudíž soudím, že diplomandka svůj úkol splnila a že kritériím hodnocení diplomové práce vyhovuje na výbornou. To, že v textu lze narazit na určité případy nesrovnalostí, spíše kosmetických (např. na s. 73 se v poznámce odkazuje na přílohu č. 3, když jde o přílohu 1; na s. 91 chybí v odkazu číslo stránky; na s. 93 se píše o 365 textech, když jde o 356, jak se správně píše na s. 5) - tedy nakonec považuji za zanedbatelné.

V Praze 18. 8. 2009

PhDr. Miroslav Klusák, CSc.